

fòrum

Martí Olivella

“L’estratègia no violenta es fonamenta en la idea que si l’opressió i la injustícia es mantenen, és perquè tu hi col·labores”

Una conversa amb Núria Marín

Fotografia: Albert Salamé

El terme «desobediència noviolenta» ha ocupat molts titulars de premsa, però fins a quin punt és ara una estratègia útil per a l'independentisme? Què es pot aprendre de la tardor de 2017 i d'exemples de desobediència civil noviolenta de casa nostra i d'arreu del món? Com trobar l'espurna que recuperi l'entusiasme i la unitat estratègica? En parlem una tarda de juliol amb Núria Marín (Badalona, 1995), portaveu d'Universitats per la República (2018-2019), secretària d'acció estudiantil i sindical del Jovent Republicà i estudiant de la UAB; i Martí Olivella (Barcelona, 1955), un dels primers objectors de consciència al servei militar, que ha dedicat la seva vida a promoure la noviolència i la innovació social, i que col·labora a NOVACT - Institut Internacional per a l'Acció NoViolenta. Olivella ha impulsat multitud d'associacions com el Parlament Ciutadà, Delibera o El País que volem, i ha participat en esdeveniments internacionals com UBUNTU - Fòrum Mundial de xarxes de la Societat Civil o en diverses edicions del Fòrum Social Mundial de Porto Alegre.

Elisenda Rovira > Darrerament s'ha parlat molt de 'desobediència'. Com enteneu aquest concepte i com es diferencia de la noviolència o el pacifisme, per exemple?

Martí Olivella > Els diferents actors els han anat posant noms diferents al llarg del temps i en diferents llocs: resistència civil noviolenta, resistència popular... Es pot parlar de tres fases: incidència, resistència i dissidència. Amb la incidència s'intenta aconseguir un objectiu amb accions noviolentes. Si s'aconsegueix incidir per canviar les coses, i es pateix repressió, el que es fa és resistir. I, per últim, la dissidència implica també la construcció d'alternatives, construir allò que t'agradaria fer i que no aconseguixes amb la incidència ni amb la resistència.

El pacifisme és històricament una actitud en què l'ús de la violència i especialment de la guerra es considera una conducta execrable, per la qual cosa la lluita per qualsevol dret o contra la guerra ha de ser pacífica: seria un contrasentit voler acabar amb les estructures violentes utilitzant la violència. El pacifisme a vegades té el límit que no només tu no

fas violència, sinó que tampoc vols que la teva acció justifiqui violència per part de l'altre. Hi ha qui diu que a Catalunya, en un moment determinat del 2017, no es va anar més endavant perquè hi havia amenaces de morts per part de l'altra banda. Això seria una actitud típica pacifista.

D'altra banda hi ha la noviolència, que sovint s'associa erròniament a passivitat: tenim tan interioritzat que la lluita és violenta que sembla que una lluita noviolenta sigui impossible. Es tracta d'aconseguir un objectiu amb una estratègia, unes accions i unes actituds. 'Noviolència' ho escrivim tot junt, encara que ni en català ni en castellà no s'escriu oficialment així, però ho fem volgutament per distingir que una cosa és anar contra la violència, o no emprar la violència, i l'altra és la noviolència com a estratègia de lluita. És un neologisme, ja ho estem discutint amb el Termcat.

Núria Marín > Sobre això que es comenta que l'1 d'octubre es van deixar de fer certes coses per evitar que hi hagués morts: si tu segueixes un objectiu sense exercir la violència i això acaba desembocant en violèn-

cia, és responsabilitat teva o no? Al final és una qüestió molt personal dels responsables polítics del moment, és normal que no volguessin assumir certes coses, però al final la violència no la provocàvem nosaltres.

Martí Olivella > Fins a l'1 d'octubre es va fer servir la via cívica, pacífica i democràtica. Dins d'aquesta lògica, des d'un punt de vista institucional, és normal que tu diguis «No, no em vull fer responsable d'una cosa així...». En canvi, la lluita noviolenta assumeix precisament i lliurement el patiment. En la lluita violenta, la lògica és: «Jo et provocho el màxim de dolor perquè tu cedeixis a les meves pretensions». En la noviolenta, en canvi, és: «Jo assumeixo el màxim de dolor perquè quedi en evidència la injustícia que tu m'estàs infringint». Això és un canvi de xip que els líders polítics i les organitzacions no tenien, però crec que ara hi van entrant. Formaven part d'una trajectòria i d'un *background* diferent. Els lluitadors de la noviolència de tota la vida hem provocat que ens detinguessin per entrar a la presó: això cap dels presos polítics independentistes actuals ho va provocar: s'hi van trobar. Una cosa és voler evitar la presó i que t'hi posin, llavors t'estan exercint una violència que no vols; una altra és que tu voluntàriament busquis que et posin a la presó perquè aquesta és precisament la teva força: posar en evidència la injustícia.

Elisenda Rovira > Catalunya té una tradició de lluita no-violenta important. Martí, quins són els referents a tenir en compte?

Martí Olivella > A Catalunya i a l'Estat espanyol hi ha hagut dues persones que han estat clau. Una d'elles

Núria Marín > UxR va començar amb un manifest de professorat, treballadors i estudiants de la universitat donant suport al referèndum, i va acabar organitzant les mobilitzacions estudiantils més grans

és en Lluís Maria Xirinacs, que va començar al seu aire als anys 1960 i que va fer en total set o vuit dejunis per motius molt diversos, no tots contra Franco ni contra el sistema. Per exemple: al 1971 en va fer un per reivindicar que es constituís l'Assemblea de Catalunya –una cosa semblant ens aniria molt bé, ara. Capellà, sense lligams, venint d'una família molt conservadora, va esdevenir la persona referent de la lluita no violenta als Països Catalans. L'altre referent en l'àmbit espanyol era Gonzalo Arias, un home amb set o vuit fills, traductor de la UNESCO, que per exemple, ens va ajudar als objectors a definir un model de servei civil alternatiu al servei militar. I va fer coses com una marxa amb set catalans, des de Ginebra fins a València, per demanar la llibertat de Pepe Beúnza, que era a la presó com a objector de consciència. A Puigcerdà els van detenir. També va escriure un llibre que es deia *Los encartelados*, que era una novel·la de ficció política, el 1968. Hi deia: «El dia tal, jo i tots els que hagin llegit el llibre i vulguin, anirem al passeig de la Castellana [de Madrid] amb cartells exigint eleccions lliures a la 'Jefatura del estado'». Va aparèixer allà amb

algunes altres persones i també els van posar a la presó. Sempre van tenir aquesta genialitat! Un gènere creatiu: en lloc d'omplir les nostres mentes de llibres i pel·lícules sobre un passat catastròfic o un futur hiper-tecnològic i superpoblat, susciten la construcció de futurs desitjables conduint a l'acció.

A banda, per exemple, Alfons Comín, el pare de Toni Comín, era dels que acollien aquí L'Arca de Lanza del Vasto, una comunitat creada per un senyor de Sicília que havia anat a l'Índia i havia conegut Gandhi, i aquest el va enviar a Europa a estendre la noviolència. De tant en tant, Lanza del Vasto venia als estius, a Castellterçol [actual Moianès], i feia uns campaments on hi havia en Fenollosa, les germanes Casas, en Xirinacs, mossèn Dalmau... Tots aquests orígens es van anar coent i la gent que érem més joves, com ara jo, vam anar pouant dels resultats de vuit o deu anys de trobades com aquestes.

I després arriba el moment que et toca fer la mili, i dius: «Jo no la vull fer». Vaig ser dels primers objectors, al 1975, amb en Pepe Beúnza, que

havia començat el 1971. Jo vivia a Can Serra de L'Hospitalet amb en Jaume Botey. Vaig plantejar-me si fer o no fer l'objecció, ens jugàvem 14 anys de presó, i això quan en tens 20 t'ho has de rumiar una mica. No és dir «Va, sortim un dia a fer una mani i ja està», no: nosaltres estàvem contra la guerra i volíem combatre'n les causes, i una d'elles, molt petita, era col·laborar-hi; en aquest cas, anant a fer el servei militar, o ara, pagant impostos per als exèrcits. Cal enfocar molt bé quin objectiu específic pots posar-te i lluitar fins a aconseguir-lo.

Elisenda Rovira > Parlant de mobilització i tornant al 2017, Universitats per la República va aconseguir engrescar molts joves de forma pacífica. Núria, com us vau organitzar?

Núria Marín > Universitats per la República neix el maig de 2017 sense ser conscients del que acabaria sent realment; es va fer molt gros. Va començar amb un manifest de professorat, treballadors i estudiants de la universitat donant suport al referèndum. Es va buscar que el signessin catedràtics, personalitats significatives, degans... Passat l'estiu,

Martí Olivella > La genialitat de la lluita noviolenta rau en col·locar l'altre en una posició en què quedi en evidència la seva brutalitat, el seu absurd

i pel moment polític, tot es va escalfar més. Recordo que els mesos previs a l'1-0 la gent deia: «On són els joves? Aquí només sortim la gent gran». I un punt d'inflexió molt gran en aquest sentit va ser un acte massiu a finals de setembre a la UAB. La Plaça Cívica estava a punt de rebentar... mai no l'havia vista tan plena. Va ser com dir: «Ei, som aquí». Es van ensenyar cartells de l'1 d'octubre, que ja estaven prohibits. Tot anava molt ràpid. Aquells dies s'estava preparant la tancada a la UB. Es va fer una convocatòria de vaga de dos dies, i quan va arribar el dia de la manifestació, el dijous a les 12 a plaça Universitat, es va dir a la gent que entrés a dins. Hi ha aquelles imatges del pati de l'edifici històric ple de gent... I allà ens vam quedar ocupant. A Universitats per la República hi havia un nucli que s'encarregava de coordinar-se amb els campus de Girona, de Lleida, Tarragona i Reus. També estàvem en contacte amb diverses entitats, sindicats, organitzacions... a nivell juvenil. Cada dia preparàvem les activitats de l'endemà. Tot era molt immediat, molt ràpid.

Martí Olivella > Recordo que allà al pati de la UB ens vau demanar

fer una primera formació sobre acció noviolenta amb la gent d'Irídida. Aquells dies vam començar un dejuni de tres o quatre persones amb samarretes blanques que posaven «Fam de llibertat». Érem veterans de la lluita noviolenta, amics del Xirinacs, que vam començar a fer això. Després, al cap d'uns dies, va sorgir En Peu de Pau per veure com podíem endreçar la moguda espontània de la gent que havia sortit a partir de l'1-0 i del 3-0, els diferents col·lectius que havien participat intentant vetllar perquè les coses sortissin bé.

Elisenda Rovira > Com es va aconseguir mantenir l'aposta per la noviolència dins de l'associacionisme juvenil, en moments en què els ànims estaven molt escalfats?

Núria Marín > Això va costar. Tot l'associacionisme és molt divers, però dins el juvenil específicament hi ha diferents cultures sobre la qüestió de la noviolència. Al principi hi havia un objectiu que era el referèndum i tothom estava molt conscienciat que això s'havia de fer de forma molt correcta, que ningú ens pogués recriminar res. Després va costar molt més: recordo un dia

que teníem una manifestació perquè havíem convocat vaga i el mateix dia hi havia rumors d'eleccions... hi havia gent que volia anar a «cremar» plaça Sant Jaume. Crec que, sobretot, es va reconduir gràcies a les organitzacions juvenils i els sindicats estudiantils, gràcies a la gent organitzada que militava. Les persones que militen en una organització política o un sindicat, que més o menys està alineat en una direcció, on hi ha línies polítiques amb unes pautes, feien que tot el moviment les seguís.

Elisenda Rovira > En el moment en què som ara, algunes veus ironitzen o recriminen conceptes com 'la revolució dels somriures', el 'l'iris-me'... Creieu que es banalitza la lluita noviolenta?

Núria Marín > És normal que una part de la societat pensi que des de l'independentisme hem considerat el pacifisme quasi com un fetitxe. La crida a no emprar violència ha anat molt bé perquè tothom tingués el cap a lloc, però crec que fins fa poc no hem començat a caminar en una direcció concreta en aquest sentit. Òmnium i l'ANC estan començant a fer conferències sobre la desobe-

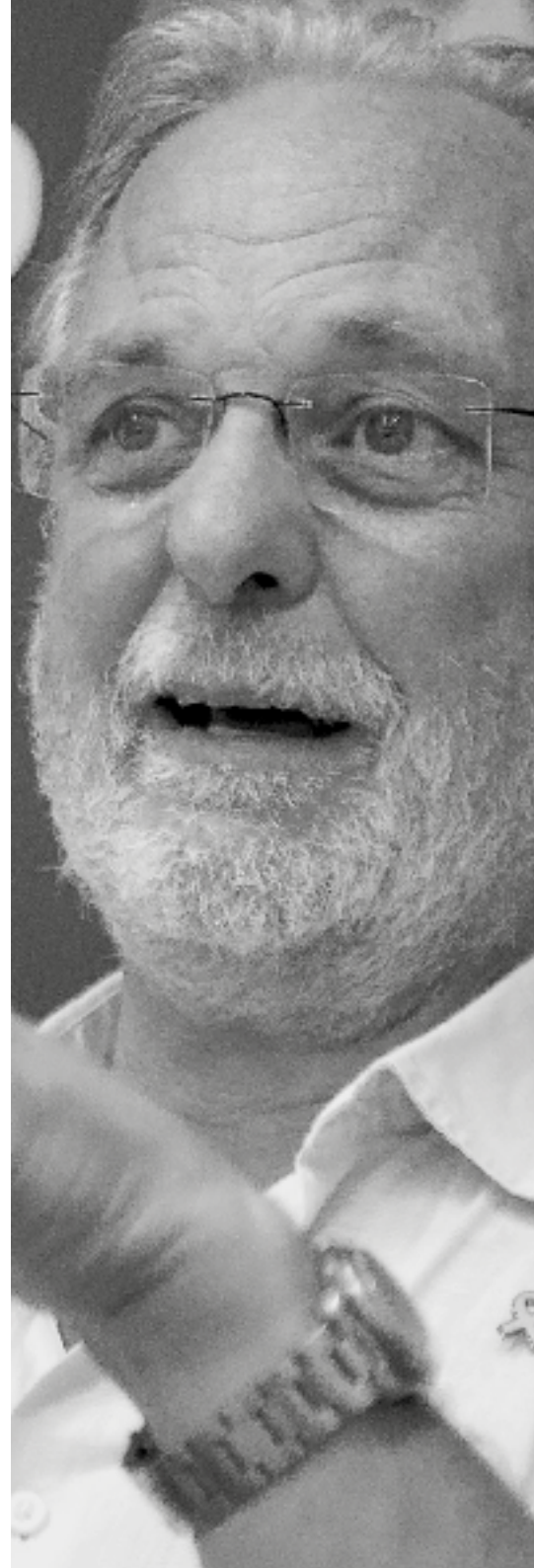
Núria Marín > La crida a no emprar la violència ha anat molt bé perquè tothom tingués el cap a lloc, però crec que fins fa poc no hem començat a caminar en una direcció concreta en aquest sentit

diència civil, s'impulsa el tema del consum estratègic... S'estan començant a traçar algunes línies que se centren més en els objectius que tenim. Anar a una manifestació i que cada cop se't repeteixi que ha de ser pacífica està molt bé, però al final hi ha una sensació d'impotència: si no hi ha més acció, provoca desencís i pot comportar que hi hagi algun desordre.

Martí Olivella > Quan per la via cívica pacífica i democràtica no aconseguies l'objectiu és perquè no tenies definida una estratègia no violenta, tal com l'entem nosaltres, per anar més enllà. L'1 d'octubre va ser un acte de desobediència civil no programat: que les institucions no obeïssin la prohibició estava previst, però que la gent defensés les escoles i el vot, no; ningú no ens ho va dir. Encara recordo alguns dels líders de les entitats dient: «Feu cua amb la papereta, que es vegin a les fotos, encara que s'emportin les urnes»... però la gent es va organitzar per defensar-les amb una noviolència increïble. Crec que aquí, una vegada més, la intuïció de la gent formada al llarg dels anys en un munt d'experiències de

lluites –de l'objecció, la insubmissió, la PAH, la Plataforma en Defensa de l'Ebre, les escoles del feminisme, l'ecologia, mil coses...– havia teixit un sentiment que la gent, quan ens creiem una cosa, tenim capacitat de fer-la i defensar-la. Jo crec que aquest és el substrat que explica la resposta de l'1-0.

Pensem en Gandhi. En la lluita per la independència de l'Índia, van pensar: què podem fer per aconseguir posar contra les cordes l'Imperi Britànic? I se'ls va acudir la Marxa de la Sal. Es tractava de crear un dilema, un atzucac, en què faci el que faci l'altre, tu sempre hi surts guanyant: si el govern prohibia la marxa, fatal; i si no la prohibia, també. Això és el que va passar l'1 d'octubre. I aquesta és la genialitat de la lluita no violenta: col·locar l'altre en una posició en què quedi en evidència la seva brutalitat, el seu absurd. Per fer això has de poder anar més enllà del pacifisme, has d'acceptar que l'altre pugui reprimir. A la gent que va participar a la Marxa de la Sal els obrien el cap amb un bastó, en van posar molts a l'hospital, altres els van matar i 60.000 van entrar a la presó volguerament. Gandhi va haver de pactar al

UNDACIÓ

Martí Olivella > Si no hi ha visió, si no hi ha unitat, si no hi ha estratègia, les accions es perden. La revolució dels somriures? Sí, però efectiva

cap d'un any sense aconseguir suprimir la taxa de la sal, per aconseguir la llibertat dels empresonats; una part de la gent va criticar Gandhi, li van dir traïdor, li van dir de tot —us sona, això?. Al cap de disset anys van aconseguir la independència.

El moviment afroamericà pels drets civils als EUA va començar amb coses diverses: Rosa Parks, Nashville, algunes coses anaven bé, d'altres no tant... Fins que es van trobar tots els líders, es van tancar una setmana i van decidir anar a Birmingham, que era la ciutat on hi havia la policia més bèstia de la zona, que va llançar gossos, mànecgues d'aigua i de tot contra els joves estudiants adolescents. Va ser un escàndol: això va fer reaccionar el president Kennedy per iniciar la fi de la segregació.

Ara bé: si no hi ha visió, si no hi ha unitat, si no hi ha estratègia, les accions es perden. La revolució dels somriures? Sí, però efectiva. Quan veus Jordi Cuixart somrient, algú li ho pot retreure? Ens convé un somriure, clar que sí. Però ha de ser un somriure amb consens estratègic, com va ser l'1 d'octubre.

Elisenda Rovira > Com pot aplicar l'independentisme els aprenentatges de la lluita no violenta? Quin és el proper pas?

Martí Olivella > El nostre problema ara no és a l'altra banda de l'Ebre, és aquí dins. Mentre no trobem un nou element generador com va ser l'1 d'octubre, només estarem pendents de la repressió. Podem estar deu anys pendents dels judicis que vindran, perquè n'estan preparant molts més. La manifestació és una via important, però insuficient, perquè més grans que les que ja s'han fet no les aconseguirem.

No podem dependre de la dinàmica de partits, que estan en competència entre ells perquè el propi sistema polític funciona així. Les entitats han de tornar a prendre la iniciativa organitzada i marcar la pauta. Això vol dir treballar cap a dins, canviar de xip. Cal sumar gent i simpaties d'aquí i de fora, d'aquesta banda, de l'altra i de més enllà. Tot allò que ens faci perdre gent a dins, i que no s'entengui a fora, resta. La lluita no violenta requereix tanta formació, entrenament i disciplina com les lluites violentes, amb un avantatge: que

Núria Marín > Les expressions del «llirisme» i similars després de la tardor de 2017 manifesten dos pensaments que existeixen en alguns sectors de la societat: frustració i precipitació

no produeix danys directes ni col·laterals, és coherent amb el que es vol fer i permet, el dia que hi arribem, tenir molta més gent a favor que no pas si ho has imposat amb violència.

Núria Marín > Les expressions del «llirisme» i similars després de la tardor de 2017 manifesten dos pensaments que existeixen en alguns sectors de la societat. D'una banda, frustració, perquè els defensors de l'octubre a ultrança ens pensàvem que ho podríem, que sortiria bé —jo també m'ho pensava, que tindriem la independència al gener o al febrer. Això genera molta frustració a la població. D'altra banda, crec que els polítics, els partits, s'han precipitat fent certes coses. Crear institucions paral·leles a les establertes és un recurs potent, però potser es va fer de manera precipitada o s'ha explicat d'una manera que ha fet que una part de la gent s'hi posés en contra. Crec que s'hauria d'haver fet amb un acord d'absolutament tothom partidari del sí, però s'ha fet de manera precipitada o no unitària. Cal una reubicació urgent.

Martí Olivella > L'objectiu de qualsevol lluita és aconseguir asseure's en una taula i buscar una solució. Quan no aconsegueixes aquesta solució el primer dia que en parles, o optes per la resignació —i estem sempre amb aquesta temptació, que a vegades pot ser sàvia si no tens més capacitat de fer una cosa raonable—, o optes per la lluita no violenta. I això què vol dir? Primer, intentar dialogar. Si el diàleg no funciona perquè l'altre ni tan sols el considera —ja ho hem provat molt— ve la denúncia, que s'ha fet molt bé en aquests últims anys, amb manifestacions i diferents tipus de formes imaginatives i

Martí Olivella > La sentència s'ha d'aprofitar com a palanca del mateix procés: cal treure profit de tot el patiment acumulat pels líders del moviment

increïbles de denunciar la situació. Si això és insuficient, llavors venen dues eines molt bones que són més específiques de la noviolència. Una és la no cooperació, amb vagues i boicots, per exemple. Tot el concepte de l'estratègia noviolenta es fonamenta en la idea que si el tirà, l'opressió, la injustícia es mantenen és perquè tu hi col·labores. Si deixem de col·laborar, de pagar impostos, de treballar, de comprar... l'altre té els peus de fang, perquè el poder es recolza sobre nosaltres. Aquest pas, la no cooperació, normalment no té gaire riscos, hi ha molt camí a fer que s'ha recorregut molt poc. L'altra eina de la noviolència és la desobediència civil: dir no, volgutament desobeir la llei –com fèiem els objectors o com es va fer l'1 d'octubre– i acceptar-ne les conseqüències. Però no les accepto perquè soc masoquista, sinó per posar en evidència flagrant que hi ha aquella injustícia. Fer emergir un conflicte latent. L'altre pas, és el que comentava la Núria: la creació d'alternatives. Si no hi ha camí, feste'l; sigues el món que voldries ser. Per exemple, en el tema del consum estratègic: tu estàs deixant de cooperar. No desobeeixes; simplement canvies de companyia. I, ahora,

estàs enfortint companyies amb uns criteris diferents als de l'Ibex 35. Les candidatures independentistes a les Cambres de Comerç van en aquesta direcció també.

Dit això, és necessari un espai de reflexió estratègica que permeti parlar de tot això. No en tertúlies ni en reunions de dues hores, no en les xarxes i la premsa, sinó amb el temps suficient, com el que va dedicar Gandhi a preparar la Marxa de la Sal. El dia que es faci això ben fet, amb temps i mètode, sortiran acords molt potents. Ara, com que alguns dels que haurien de parlar són a les presons i els altres a l'exili, i la resta fan el que poden per tirar endavant les seves organitzacions corresponents, doncs és difícil. Una solució és que cadascú delegui en una persona de la seva confiança, que es tanquin en algun lloc el temps que necessitin i que construeixin el relat sobre què va passar, les ferides que es van produir, que expliquin les coses que cal explicar i que es posi en marxa un espai on s'acordi que les coses no es facin unilateralment. Hi ha diverses raons que demanen fer això amb urgència: una, per sortir d'aquest marasme de desorientació general;

dues, la sentència, que s'ha d'aprofitar com a palanca del mateix procés: cal treure profit de tot el patiment acumulat pels líders del moviment; i, tres, reprendre la iniciativa amb una campanya noviolenta potent i sorprenent.

Elisenda Rovira > Quin ha de ser el paper de les organitzacions de la societat civil i especialment dels joves en el futur immediat?

Martí Olivella > En aquestes lluites els joves hi tenen molt a dir. La gent jove té una capacitat d'imaginació, de risc i de posada en marxa que no sempre té la gent gran: els vells donen una constància, una permanència, però no sempre tenen l'empenta necessària. En tots els moviments d'arreu del món, a la Xina o a Veneçuela, siguin de dretes o d'esquerres, sempre surten per televisió grups de joves amb la cara tapada i tirant pedres a la policia. En canvi, moviments com *Otpor* –un moviment juvenil pro-democràtic que va expulsar Slodoban Milosevic del poder al 2000 a Sèrbia– han demostrat que sense aquesta estètica de l'aldarull de carrer es poden construir coses molt interessants. Ara som massa

Martí Olivella > No hi ha cap lluita que es pugui posar un termini. Posar-se terminis és un suïcidi, et frustres sempre. Gandhi després de la Marxa de la Sal va trigar disset anys a aconseguir la independència

reactius i no proactius, i això es manifesta en accions esporàdiques de determinats col·lectius o individus, com ara llençar pintura contra un autobús, que estan en aquest límit de la provocació habitual en gent jove.

Núria Marín > El moviment juvenil està pensant una reacció a la sentència. Crec que hi ha gent decebuda amb els partits i les entitats civils perquè sembla que no estiguin movent res. Tenir presos genera molt dolor, però ara que sembla que ells estan més en la línia de «soc pres i ho soc perquè vull, perquè vaig fer una cosa en la que crec», això ha d'ajudar perquè recuperem una mica l'alegria. La frustració hi és i hi seguirà sent, però quan recordo quan ocupàvem l'edifici de la UB, quan fèiem la manifestació d'estudiants més grossa que s'ha vist mai... era genial. Amb eufòria és com se suma més gent; s'han de retrobar objectius concrets que puguem anar aconseguint.

Martí Olivella > Quan els objectors vam començar mai vam dir: «Aquesta lluita s'acabarà l'any que ve». No hi ha cap lluita que es pugui posar un termini. Posar-se terminis és un suïcidi, et frustres sempre. Gandhi va

trigar disset anys a aconseguir-ho, i va ser després de la Segona Guerra Mundial, en ple procés de descolonització, quan Rússia i els EUA volien enfonsar l'imperi britànic i és en aquest context internacional i de geopolítica brutal que l'Índia aconsegueix la independència. Pots perdre moltes batalles, el que importa és guanyar la guerra. Si a més les batalles t'enforteixen i no les plantejes més enllà d'allò que pots aconseguir, t'enforteixes com a moviment i ets imparabile. La lluita no violenta, com tantes altres lluites, és un art: no hi ha un manual; hi ha històries, exemples, innovacions i creativitat, però està a les mans de la gent assumir-la com a responsabilitat.

No veig, de moment, cap dels partits amb una estratègia de la lluita no violenta. Estan en la via institucional de guanyar vots dins del marc legal per gestionar el poder polític. Si tenim un govern autonòmic, una opció és que se centri en que funcioni bé. El dia que haguem acumulat prou força com a poble per aconseguir proclamar i fer efectiva la independència, amb reconeixement internacional llavors demanarem al govern que lideri la construcció de la república. Si

frivolitzem amb la desobediència ens quedarem sense armes: la desobediència civil és la bomba atòmica de la lluita no violenta per provocar un escac i mat i posar l'adversari contra les cordes. No ens valen les receptes anteriors, ens calen noves idees. Des de la societat civil estem fent reculls d'accions que s'estan fent arreu del món, però si el marc cívico-polític no es cura les ferides i no treballen junts, les millors idees no serveixen per res. Necessitem organització i aquesta la tenen els partits i les entitats. Si per qualsevol projecte d'estudi o pla d'empresa hi posem hores i hores per pensar solucions creatives, quantes no n'hauríem de posar per preparar una estratègia no violenta. ■